

Anonieme getuigen

Citation for published version (APA):

Spronken, T. (1991). Anonieme getuigen. *Nemesis*, 6(2), 61-66.

Document status and date:

Published: 01/01/1991

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

*Het strafprocesrecht
is geschreven voor de
verdachte*

Anonieme getuigen

Slachtoffer worden van verkrachting staat dicht bij de realiteit dan slachtoffer worden van een gerechtelijke dwaling. Hoe vaak is in de afgelopen jaren niet verzucht dat de formele regels van het strafrecht een objectieve behandeling van seksueel-gewelds zaken in de weg staan. Het bewijsrecht, de ondergeschikte rol van het slachtoffer, de beperkte genoegdoening in de vorm van schadevergoeding zijn door- en in het oog van degenen, die het slachtoffer tot koningin van de strafprocedure willen bombarderen. De onmogelijkheid getuigen anonimiteit te garanderen werd – in verband met het gevaar voor repressailles van de kant van de verdachte – als de zoveelste slachtoffervrijdijnde regel gezien. Consequent stellen strafrechtjuristen hiertegenover het belang van het ‘eerlijke proces’ als rechtsstatelijk en democratisch beginsel. Maar dit belang is abstract en te afwijkend van de heersende cultuur van ‘criminaliteitsbestrijding’. Taru Spronken geeft de abstracties een zeer concrete basis. Terug naar de ratio van de regels.

Niet gespeend van demagogisch talent slijpt de Nederlandse overheid de messen in de strijd tegen de criminaliteit. Het schrikbarende onvermogen van ons politieapparaat de ernstige criminaliteit te bestrijden en de formele handicaps van het rechterlijk apparaat misdadigers veroordeeld te krijgen, zijn een gewild thema in menige journaaluitzending en actualiteitenrubriek. Uitbreiding en vergemakkelijking van af luistermogelijkheden, computergestuurde opsporing, strafbaarstelling van voorbereidingshandelingen en het verplicht stellen van DNA-onderzoek zijn maar een paar voorbeelden uit de reeks van maatregelen die worden voorgesteld om het criminele gevaar te lijf te gaan. Het legaliseren van de anonieme getuige in het strafproces hoort ook in dit rijtje thuis. Kritische geluiden van strafrechtjuristen vinden steeds minder gehoor. In het NJB van 8 april 1989 verwoordt Tak treffend de sfeer die er momenteel heerst: ‘Vele strafrechtgeleerden blijven verbazen met hun eenzijdige kijk op “hun” wetenschapsgebied. Recentelijk nog gaven daarvan blijk in dit blad o.a. Boek en Nijboer (pag. 111), Kelk (pag. 118) en Schalken (pag. 156). Allen schreven zij opinies vanuit een vermeende bedreigde positie van het strafrecht. Dit rechtsgebied wordt daarbij nagenoeg gelijk gesteld met de rechtsbescherming van de verdachte. Dat het strafrecht ook een functie heeft of zou behoren te hebben voor maatschappij en slachtoffer, lijkt menige Nederlandse strafrechtwetenschapper anno 1989 nauwelijks te beseffen.’¹

Op 20 november 1989 deed het Europese Hof voor de Rechten van de Mens uitspraak in de zaak Kostovski. Kostovski was in Nederland, wegens het plegen van een gewapende bankoverval, tot in hoogste instantie veroordeeld tot 6 jaar gevangenisstraf op basis van twee anonieme getuigenverklaringen. Het Europese Hof achtte unaniem art. 6 van het EVRM geschonden.² De uitspraak van het Hof is in Nederland door het Openbaar Ministerie en Justitie niet met gejuich ontvangen. Volgens de politie zou het verbod van anonieme getuigen de doodsteek betekenen voor de bestrijding van de georganiseerde misdaad, met name in de drugshandel. De algemene reactie van vele niet-juristen (maar ook juristen) is er een van onbegrip voor de uitspraak van het Europese Hof. Het spookbeeld van de getuige die in een parkeergarage in elkaar wordt geslagen spreekt nu eenmaal meer tot de verbeelding dan een overheid die ongecontroleerd zijn gang kan gaan. Slachtoffer worden van een verkrachting staat dicht bij de realiteit dan slachtoffer worden van een gerechtelijke dwaling. Het vertrouwen in politie en justitie is groot, ondanks een aantal schokkende gebeurtenissen die liefst als incidenten worden afgedaan. Ik verwijs naar een officier van justitie in Assen, die van één niet-anonieme getuige drie anonieme getuigen maakte³, en een verdachte die wegens verkrachting werd veroordeeld op basis van een voor 99 procent positieve herkenning van het slachtoffer, waarvan later op grond van een DNA-onderzoek met 99 procent zekerheid kwam vast te staan dat hij het niet geweest kon zijn.⁴ De gevolgen van een minachtende houding ten opzichte van de beginselen en waarborgen die ons strafproces kent, kan worden geïllustreerd aan de hand van de problematiek omtrent de anonieme getuige. Eerst zal ik in het kort ingaan op de zaak Kostovski. De rest van mijn betoog raakt vooral het

onderzoek naar de waarheid in het strafproces en de betrekkelijke waarde van de getuigenverklaring.

Anonieme getuigen

De kwestie van de toelaatbaarheid van anoniem getuigenbewijs in het strafproces is al geruime tijd een hot issue binnen de Nederlandse strafrechtspleging.⁵ In de discussie omtrent het gebruik van anoniem bewijsmateriaal vallen steeds twee kampen te onderscheiden. Aan de ene kant staan diegenen die vinden dat door het feit dat getuigen bedreigd worden, de rechtsstaat wordt aangetast en dat de bedreigde getuige bescherming verdient door anoniem te kunnen blijven. De toetsing van de betrouwbaarheid van de getuige kan in hun ogen door de rechter of rechter-commissaris gebeuren in afwezigheid van verdachte en verdediging.⁶ Aan de andere kant staan diegenen die vinden dat het anonieme bewijsmateriaal niet past binnen een fair proces omdat de verdachte en de verdediging niet in staat zijn dit bewijsmateriaal zelfstandig te toetsen. Naar hun mening behoort in ons strafproces in ieder geval de eindfase, de strafzitting, een contradictoir karakter te hebben waarin alle procespartijen de gelegenheid moeten krijgen het bewijsmateriaal te toetsen, zo nodig in een directe confrontatie met de getuigen die bewijs aandragen. De betrouwbaarheid van een getuige kan immers alleen door de rechter op een behoorlijke wijze worden getoetst, als dit plaats vindt in een directe confrontatie waarbij zowel het OM als de verdachte de kans krijgen, ieder vanuit hun eigen gezichtspunt, de getuige te ondervragen. Indien dit niet gebeurt en een getuige anoniem kan blijven, vindt een essentieel onderdeel van de bewijsvoering niet in de openbaarheid plaats en wordt het recht op informatie van de verdachte en het beginsel van 'equality of arms' geschonden.⁷

De rechterlijke macht heeft zich tot het eerstgenoemde kamp bekeerd. De gebruikmaking van anonieme getuigen voor het bewijs is toelaatbaar geacht zonder enige restrictie. Dat hierbij toestanden ontstaan waarbij kinderen door een rechter-commissaris worden overgehaald om anoniem een verklaring tegen hun moeder af te leggen in een steunfraude-zaak wordt weliswaar betreurd, maar op de koop toegenomen.⁸ Het recht moet werken.

Het Europese Hof in de zaak Kostovski

Ik wil van de uitspraak van het EHRM in de Kostovski-zaak alleen de hoofdpunten aangeven en bespreken omdat de zaak elders al uitvoerig commentarieerd is.⁹ De belangrijkste punten in het arrest van het Europese Hof kunnen als volgt worden samengevat (de §-aanduiding verwijst naar de desbetreffende overweging in het arrest):

1. in principe dient al het bewijs in aanwezigheid van de verdachte op een openbare zitting te worden gepresenteerd met het oog op de mogelijkheid tot tegenspraak (§ 41);
2. desalniettemin kunnen processen-verbaal die in een eerdere fase van het strafproces zijn opgemaakt bijdragen aan het bewijs indien de verdachte in enig

stadium van het strafproces een behoorlijke kans heeft gehad de getuige te ondervragen (§ 41);

3. de mogelijkheid van het stellen van schriftelijke vragen door de verdediging aan de anonieme getuige is geen adequaat middel de anonieme getuige te horen, indien de mogelijkheid tot het stellen van vragen beperkt blijft doordat de anonimiteit van de getuige gehandhaafd moet blijven. Daarnaast wordt door de anonimiteit de verdediging essentiële informatie om de betrouwbaarheid van de getuige na te gaan onthouden (§ 42);

4. de rechterlijke behoedzaamheid ten aanzien van de gebruikmaking van processen-verbaal inhoudende anonieme getuigenverklaringen kan niet in de plaats treden van een directe confrontatie van de rechter met de getuige (§ 43)¹⁰;

5. het recht op een eerlijke procedure neemt zulk een belangrijke plaats in een democratische samenleving in, dat het niet kan worden opgeofferd aan opportuniteit in de strijd tegen georganiseerde misdaad (§ 44).

Hiermee lijkt het Hof de vraag voor wie het strafprocesrecht nu eigenlijk geschreven is beslissend te hebben beantwoord. Verschillende woordvoerders van het OM hebben zich echter gehaast duidelijk te maken dat het Europese Hof ruimte heeft gelaten voor het gebruik van anonieme getuigen als steunbewijs. Zo stelt de Procureur-Generaal bij het Hof te Amsterdam, De Ruiter (voormalig minister van Justitie), in de Volkskrant van 24 november 1989 dat het enige dat nu vaststaat is, dat vervolging met uitsluitend gebruikmaking van materiaal van anonieme getuigen niet is toegestaan en laat volgens hem het arrest ruimte open om anonieme getuigenissen te gebruiken in combinatie met ondersteunend bewijs of uitsluitend als steunbewijs. Meijers, Advocaat-Generaal bij de Hoge Raad, zegt in NRC Handelsblad van 30 november 1989 dat hij van mening is dat in de uitspraak van het Hof de klemtoon ligt op 'de noodzaak van voldoende tegenwicht voor de verdediging wanneer beperkingen van de rechten van de verdediging omwille van andere belangen onvermijdelijk zijn'.

De overwegingen van het Hof zijn echter ondubbelzinnig: alleen als de verdachte en verdediging het recht krijgen om een getuige, wiens identiteit bekend moet zijn, direct te ondervragen, zijn de rechten van de verdediging voldoende gerespecteerd en mag een getuigeverklaring voor het bewijs worden gebruikt. Kunnen inbreuken op voormeld recht nu worden gecompenseerd door rechterlijke toetsing? Diegenen die deze vraag bevestigend beantwoorden beroepen zich vooral op een passage in § 43 van het arrest waarin het Hof overweegt – nadat korte metten wordt gemaakt met de behoedzaamheid van de Nederlandse rechters als controlemiddel op de betrouwbaarheid van anonieme getuigen – : 'In these circumstances it cannot be said that the handicaps under which the defence laboured were counterbalanced by the procedure followed by the judicial authorities'. Gelet op de overwegingen die het Hof hieraan laat voorafgaan, is het maar zeer de vraag of er een procedure denkbaar is waarin het recht op het horen van getuigen door de verdachte kan worden vervangen door een alternatief, waarbij de verdediging van de toetsing van de

betrouwbaarheid wordt uitgesloten. Het belang van de verdediging bij een zelfstandige toetsing is immers door het Hof glashard geformuleerd. Het gaat in een eerlijk proces niet alleen om een recht van de verdediging een getuige à charge te ondervragen, maar ook om het belang van de verdachte dat de rechter, die een uiteindelijk oordeel over de zaak vel, zichzelf zo goed mogelijk informeert en de toetsing van betrouwbaarheid van getuigen niet overlaat aan de politie of de rechter-commissaris. Verder is naar mijn mening ook de anonieme getuigenverklaring als steunbewijs niet meer te gebruiken. Indien een anonieme getuigenverklaring nodig is voor de bewijsvoering, dan is deze essentieel voor de zaak. Immers zonder deze anonieme getuigenverklaring zal het bewijs niet rondgemaakt kunnen worden. Dat betekent dat ook in deze gevallen de verdediging in de gelegenheid moet zijn de betrouwbaarheid van de getuigenverklaring te toetsen.

De mogelijkheid tot tegenspraak

Menigeen blijft zich afvragen waarom het nu zo belangrijk is dat verdachte en verdediging de mogelijkheid krijgen belastende getuigen te ondervragen. Is dit niet weer een spelletje van verdachte en advocaat om getuigen te intimideren, onzeker te maken waardoor de dader weer de dans ontspringt? En als zo'n getuige nu daadwerkelijk ernstig bedreigd of zelfs mishandeld wordt? Een rechter kan toch gewoon een verklaring opnemen en controleren? Is er dan geen tussenoplossing te bedenken waarbij aan zowel de belangen van de getuige als aan de belangen van de verdachte wordt tegemoetgekomen? Deze vragen raken de wortels van het strafproces.

Het strafproces heeft uiteindelijk tot doel dat door een rechterlijke uitspraak wordt vastgesteld of een bepaalde individuele gedraging valt binnen een strafbaar gestelde normoverschrijding. Hierbij speelt het proces van waarheidsvinding, met name volgens welke normen dit moet gebeuren, een belangrijke rol. Dat betekent een dubbele opgave, namelijk de feiten vaststellen en tegelijkertijd vaststellen of deze vallen binnen een bepaalde delictomschrijving. Terwijl met name de laatste werkzaamheid als een typisch juridische wordt beschouwd, is het vaststellen van feiten eigenlijk niet iets specifiek juridisch, maar iets dat in alle empirische wetenschappen gebeurt, en wel volgens een bepaalde methodologie en logica via waarnemingen. In principe zouden voor de waarheidsvinding dan ook geen andere regels kunnen gelden dan die voor de vaststelling van feiten in het algemeen geldig zijn. De empirische onderzoeker stelt – als het goed is – echter uitsluitend belang in het zo goed mogelijk vaststellen van de feiten en wordt hierbij niet gedreven door belangen die de kleuring van de feiten zouden beïnvloeden. Het gaat juist om het voorkomen van vergissingen en verkleuringen en het erkennen van ongewissheden. Het onderzoek moet inzichtelijk, controleerbaar en voor heronderzoek vatbaar zijn.

Bij het strafproces gaat het daarentegen niet alleen om het vaststellen van de waarheid, maar wordt ook verondersteld dat er recht geschiedt, hetgeen betekent dat zowel de wijze waarop het proces gevoerd

wordt als het uiteindelijk te bereiken resultaat aan bepaalde (rechtvaardigheids)normen dienen te voldoen, welke op zichzelf in strijd kunnen komen met het primaire doel van waarheidsvinding sec.¹¹ De waarheid hoeft niet tegen elke prijs boven water te komen. Het is de bedoeling dat alle deelnemende partijen de uiteindelijke beslissing als rechtvaardig zullen accepteren. Zo ontstaat er in het strafproces een eigenaardige wisselwerking tussen doel en middel, waarheid en recht, doelmatigheid en rechtmatigheid. Het strafproces wordt doel en middel tegelijk.¹² De waarheidsvinding in het strafproces geschiedt op basis van tegenstrijdige beweringen waaraan een belangentegenstelling van de deelnemende partijen ten grondslag ligt. Het is in het belang van elk van die partijen dat hun visie op de feitelijke toedracht als 'waar' erkend wordt en zij zullen er soms wel of geen genoegen mee nemen dat sommige aspecten onopgehelderd blijven. Zo zullen de procespartijen niet nalaten alles naar voren te brengen wat hun versie van de toedracht versterkt, of die nu juist is of niet.

Door de belangentegenstelling die inherent is aan het strafproces wordt de normering van de waarheidsvinding, de procedure belangrijk.

Het beginsel van onmiddellijkheid

De wijze waarop in de strafprocedure het bewijsmateriaal tegen een verdachte wordt gepresenteerd en getoetst hangt nauw samen met de mate waarin het onmiddellijkheidsbeginsel in de procedure wordt gerealiseerd. Over de inhoud van het onmiddellijkheidsbeginsel bestaan in de literatuur verschillende opvattingen die ondergebracht kunnen worden in twee categorieën, te weten de formele en de materiële.¹³

In de formele opvatting heeft het onmiddellijkheidsbeginsel betrekking op de vorm van procesvoering tijdens het onderzoek ter terechtzitting, waarbij de procespartijen en de rechter rechtstreeks met elkaar in contact staan en rechtstreeks geconfronteerd worden met de bewijsmiddelen. De rechter moet door eigen waarneming kennis nemen van alle bewijsmiddelen. Alles wat voor de beoordeling van de zaak essentieel is, moet ter zitting naar voren komen, waarbij het uitgangspunt is dat de informatie mondeling naar voren wordt gebracht en door alle partijen gehoord en becommentarieerd kan worden. Het formele onmiddellijkheidsbeginsel heeft betrekking op zowel de externe als de interne openbaarheid van de zitting en waarborgt tevens het contradictoire karakter van de procedure.

Bij de materiële opvatting is de strekking van het onmiddellijkheidsbeginsel beperkt tot de feitelijke aspecten van de bewijsvoering, met name de bewijsbeslissing, waarbij uitgangspunt is dat gebruik moet worden gemaakt van authentiek bewijsmateriaal uitgaande van het beginsel van 'best evidence'. De ratio hierachter is, met name bij getuigenbewijs, dat de kans op vertekeningen in de informatie groter is naarmate de overdracht ervan via meer personen verloopt. Het materiële onmiddellijkheidsbeginsel heeft direct betrekking op de kwaliteit van de waarheidsvinding in het strafproces.

Met name bij het getuigenbewijs lopen het formele en materiële aspect van het onmiddellijkheidsbeginsel in elkaar over. De getuige dient op de zitting in aanwezigheid van partijen door de rechter te worden gehoord (het formele aspect) en er kan niet worden volstaan met de voorlezing van een proces-verbaal van zijn verhoor door een politieagent. Ervan uitgaande dat de getuige uit eigen waarnemingen rechtstreeks aan de rechter en procespartijen moet berichten, heeft het horen van getuigen op de zitting tevens betrekking op het materiële onmiddellijkheidsbegrip omdat de op de zitting afgelegde verklaring tevens 'the best evidence' is. Met andere woorden, de kwaliteit van het getuigenbewijs in de zin van waarheidsgetrouwheid is onlosmakelijk verbonden met de procedure waarmee dit bewijs wordt gepresenteerd en gehanteerd in het strafproces.

In de wijze waarop het getuigenbewijs in Nederland wettelijk geregeld is, zijn beide aspecten van het onmiddellijkheidsbeginsel terug te vinden: de rechter mag slechts oordelen op grond van de bewijsmiddelen die ter openbare terechtzitting naar voren worden gebracht (art. 338 Sv.); als verklaring van de getuige wordt aangemerkt de verklaring ter zitting afgelegd inhoudende feiten of omstandigheden die hij zelf heeft waargenomen (art. 342 Sv.).

Door de aanvaarding van de 'de auditu' verklaring voor het bewijs in de rechtspraak, is van de uitgangspunten van de wettelijke bewijsregels alsmede van het onmiddellijkheidsbeginsel in de dagelijkse rechtspraktijk bitter weinig terechtgekomen. Hieraan kan enerzijds de conclusie worden verbonden dat het onmiddellijkheidsbeginsel in de Nederlandse strafrechtspraktijk niet geldt, maar anderzijds kan men zich ook de vraag stellen of de huidige gang van zaken met betrekking tot de bewijsvoering in strafzaken nog wel voldoet aan de beginselen en uitgangspunten van een behoorlijke procedure waaraan ook het onmiddellijkheidsbeginsel ten grondslag ligt.

Het onmiddellijkheidsbeginsel maakt deel uit van het beginsel van *fair trial* in art. 6 lid 1 van het EVRM. Een contradictoire behandeling (*equality of arms*) en interne en externe openbaarheid zijn immers ook onderdelen van het beginsel van *fair trial*, terwijl het materiële aspect van het onmiddellijkheidsbeginsel ook is terug te vinden in de uitspraken van de Europese Commissie betreffende de toelaatbaarheid van getuigenverklaringen van 'horen-zeggen'.¹⁴ Nu is het materiële aspect van het onmiddellijkheidsbeginsel een relatief begrip: wat moet worden verstaan onder *best evidence*? Betekent dit dat, als directe bronnen ontbreken, maar gekozen moet worden uit de beste van de indirecte bronnen? Waar ligt de (onder)grens van wat nog als bewijsmateriaal kan worden toegelaten respectievelijk voldoende is om een strafbaar feit te bewijzen? Een beperking kan worden gevonden binnen de limitatieve opsomming van de toegelaten bewijsmiddelen, zoals dat in Nederland het geval is in art. 339 Sv. Een beperking kan echter ook gevonden worden binnen de beginselen van een behoorlijke procedure zoals gebondenheid aan regels, openbaarheid en controleerbaarheid, die van wezenlijke invloed zijn op het materiële waarheidsgehalte van een getuigenverklaring. Het is met name dit laatste aspect dat de kern van het probleem vormt: wat

vormt de ondergrens van de eisen die gesteld moeten worden aan een behoorlijke procedure van waarheidsvinding?

Niets dan de waarheid

Om het belang duidelijk te maken van de mogelijkheid van verdachte, verdediging en rechter om een getuige te ondervragen is het nodig in te gaan op de psychologie van de getuige. Uitgebreid forensisch psychiatrisch onderzoek heeft uitgewezen dat getuigen en hun verklaringen met voorzichtigheid moeten worden benaderd.¹⁵

Er kunnen verschillende omstandigheden worden onderscheiden, die een negatieve invloed hebben op de betrouwbaarheid van een getuigenverklaring. In de eerste plaats gaat het om de omstandigheden waarin de getuige een gebeurtenis heeft gezien. Alleen al de omstandigheid of het licht of duister was, is van invloed op de vraag of de getuige iets heeft kunnen zien. In de tweede plaats is het mogelijk dat de getuige niet in de psychische of psychologische omstandigheden verkeerde om goed te kunnen waarnemen. Iemand die angstig is, of op zoek naar een vluchtweg, neemt anders waar dan iemand die rustig kan toezien. Ook verwachtingen bij een getuige van wat er zal gaan gebeuren, eerdere gelijksoortige ervaringen van de getuige, of diens vooroordelen kunnen van wezenlijke invloed zijn op zijn waarneming. Het is niet ongebruikelijk dat verschillende getuigen over eenzelfde gebeurtenis totaal afwijkende verklaringen afleggen. Daarbij is de werking van ons geheugen zeer gecompliceerd. Uit onderzoek is gebleken dat derden aan het geheugen van de getuige informatie kunnen toevoegen, die de getuige later reproduceert als ware het zijn eigen waarneming. Dat kan gebeuren doordat de getuige de desbetreffende gebeurtenis met anderen bespreekt, er iets over in de krant leest, achteraf foto's ziet of ondervraagd wordt door een politieagent. Het is op zichzelf begrijpelijk dat de politie bij het onderzoek naar een strafbaar feit graag een bruikbare getuigenverklaring wil krijgen. Daarbij kan de politie onbedoeld informatie aan de getuige verschaffen welke de getuige later, volkomen te goeder trouw, reproduceert als ware het informatie uit eigen waarneming verkregen. Het voert hier te ver in te gaan op welke subtiele wijzen getuigen kunnen worden beïnvloed. Duidelijk is echter dat het van groot belang is, inzicht te hebben in hoe een getuige door de politie of een rechter-commissaris is gehoord. Nog een ander aspect betreft het vermogen om herinneringen te reproduceren. De plaats waar een getuige een verklaring aflegt schijnt van grote invloed te zijn. Een getuige die in een hoog tempo wordt ondervraagd en gedurende de ondervraging wordt geconfronteerd met informatie kan moeilijker reproduceren wat hij heeft waargenomen dan een getuige die zijn eigen verhaal op zijn gemak kan vertellen. Verder is de precieze vraagstelling van cruciaal belang, want kleine verschillen in bewoordingen kunnen resulteren in grote verschillen in antwoorden. Zo schijnt de vraag aan een getuige, of X een revolver in zijn hand had in 30 procent van de gevallen bevestigend te worden beantwoord, terwijl de vraag of X de revolver in zijn rechter of linker hand had in 80 procent van de geval-

len positief wordt beantwoord, terwijl X in werkelijkheid helemaal geen revolver in zijn hand had. In Nederland is het niet wettelijk voorgeschreven dat de vragen die aan getuigen gedurende een politieverhoor of een verhoor door de rechter-commissaris worden gesteld, letterlijk in het proces-verbaal worden opgenomen en het is ook niet gebruikelijk dat dit gebeurt. Dit betekent dat processen-verbaal van getuigenverklaringen onvoldoende informatie bevatten om een verklaring op zijn betrouwbaarheid te toetsen. Gelet op het belang van de getuigenverklaring in het strafrechtelijk bewijs, het gaat om veroordeling of vrijspraak, is het noodzaak dat de getuigenverklaring kritisch op zijn betrouwbaarheid wordt getoetst. Daarbij is het van belang inzicht te krijgen in de waarnemingscapaciteit van de getuige, welke van persoon tot persoon kan verschillen. Hetzelfde is het geval met het geheugen van de getuige en zijn vermogen om precies te verwoorden wat hij zich herinnert. Gaat het om een persoon die gemakkelijk te beïnvloeden is, of iemand met een rijke fantasie? Belangrijk is ook te weten welk belang de getuige kan hebben bij het afleggen van een verklaring. Het is evident dat er een verschil bestaat tussen een getuige die belang heeft bij een bepaalde afloop van de strafzaak of schildering van de feiten (politie-infiltrant, slachtoffer, medeverdachte) en een getuige die niet (professioneel) betrokken is bij de afloop van de procedure. Uit het non-verbale gedrag van de getuige tijdens de ondervraging kan belangrijke informatie worden gehaald. Spreekt de getuige weifelend of stellig? Trillen, transpireren, rood aanlopen zijn allemaal tekenen die het oordeel over de betrouwbaarheid kunnen beïnvloeden of aanleiding kunnen zijn op bepaalde aspecten nog nader in te gaan. Non-verbale reacties zijn vaak betrouwbaarder dan verbale omdat deze moeilijker door de getuige onder controle kunnen worden gehouden.

Het moge duidelijk zijn dat de toetsing van de betrouwbaarheid van een getuige op een zitting al een heikele zaak is. Deze toetsing wordt onmogelijk zodra het gaat om een anonieme getuige, waarvan de verdachte en rechter alleen een gecensureerde versie van diens verklaring te zien krijgen.¹⁶

De dagelijkse strafpraktijk geeft geregeld aan hoe belangrijk het kan zijn een getuige op de zitting te kunnen ondervragen. Een voorbeeld uit het Maastrichtse kan dit misschien nog verduidelijken. Enige tijd geleden ging een man gewapend met een revolver bij de Sociale Dienst in Maastricht zijn uitkering ophalen. Hij werd vervolgd en de ambtenaar van de Sociale Dienst die was bedreigd, had tegenover de politie verklaard dat de man de revolver tegen zijn slaap had gehouden. Gedurende de zitting erkende de verdachte bedreigd te hebben met een revolver, maar hij ontkende de revolver tegen de slaap van de ambtenaar van de te hebben gericht. Dit maakte het delict minder ernstig. De rechtbank hoorde de desbetreffende ambtenaar als getuige op de zitting en deze bevestigde de versie van de verdachte. Op de vraag van de president van de rechtbank hoe het dan mogelijk was dat hij tegenover de politie anders had verklaard, antwoordde hij dan hij die dag erg geschrokken was en een verklaring moest komen afleggen op het poli-

tiebureau. Hij had daar verschillende uren moeten wachten voordat hij een verklaring kon afleggen. Hij vertelde de politie wat er gebeurd was, hetgeen werd getypt in een verklaring, die hij zonder door te lezen had ondertekend. Hij was blij dat hij naar huis kon.

Waarborg

Ik realiseer mij dat het meeste dat hiervoor over de betrouwbaarheid van getuigenverklaringen is gezegd voor de hand ligt. Iedereen heeft wat zijn eigen geheugen betreft wel eens ervaren hoe feilbaar het is. Een groot deel van ons justitiële apparaat schijnt dit echter te zijn vergeten. Het hooghouden van de beginselen die ten grondslag liggen aan ons strafproces blijkt nog de beste waarborg te zijn om de waarheid, voorzover die ooit te achterhalen is, te benaderen en deze beginselen vormen daarbij een wapen tegen ongebreidelde overheidsmacht en willekeur, want macht controleert zichzelf niet.

Noten

1. A.Q.C. Tak, Een eigen positie van het strafrecht?, *NJB* 1989, pag. 457.
2. EHRM 20 november 1989, Kostovski case, Series A, Volume 166; samenvatting in *NJB* 1989 nr 42, pag. 1542.
3. Anonieme getuigen en ontvankelijkheid van de Officier van Justitie, *NJCM bulletin* 14 januari 1989, pag. 68.
4. Kees Corvinus, Het DNA-onderzoek in strafzaken, *Crimineel Jaarboek* 1987/88, Coornhertliga, Stichting uitgeverij Papieren Tijger, 1989, pag. 117-126.
5. Zie onder andere: T.M. Schalken, De strafrechter en de anonieme getuige, gepubliceerd in de bundel *Beginnelsen, Opstellen over strafrecht*, aangeboden aan G.E. Mulder, Gouda Quint, Arnhem 1981; H. Nijboer, De anonieme informant als getuige in het strafprocesrecht, *Recht en Kritiek*, 1980 pag. 411 e.v.; A.H.J. Swart, Anonieme getuigen en eerlijk proces, uit: *'Recht als norm en aspiratie'*, Bundel ter gelegenheid van het 350-jarig bestaan van de F.d.R. Rijksuniversiteit Utrecht, Ars Aequi Nijmegen, 1986; T. Spronken, Anonieme getuigen in strafzaken: verdediging in verdrinking, *NJB* 1988, pag. 77-82.
6. Deze opvatting is terug te vinden in het rapport van de Commissie bedreigde getuigen (Commissie Remmelink) dd. 11 juni 1986.
7. Zie hiervoor het minderheidsrapport van A.H.J. Swart bij genoemd rapport onder de vorige noot.
8. Vernomen van een stagiaire bij een rechter-commissaris, die verder anoniem wil blijven.
9. G. Mols en T. Spronken, Anonieme getuigenverklaringen in strafzaken aan banden gelegd, *NJB* 1988, pag. 1331-1335; T.M. Schalken, Anonieme getuige en strafvorderlijke logistiek, *NJB* 1990, pag. 8-13; G.P.M.F. Mols in noot bij de zaak Kostovski, *Advocatenblad* 1989, pag. 685-690. G. de Jonge, De bewijskracht van anonieme verklaringen sinds de Kostovski-case, *Rechtshulp* 1990 pag. 2-6.
10. De vraag hoe rechters nu behoedzaam zouden kunnen omspringen met een verklaring van een getuige, waar bij wijze van spreken alleen maar in staat 'Ik weet dat Pietje het gedaan heeft', heeft het Europese Hof nogal bezig gehouden. De Nederlandse regering moest hier ook een duidelijk antwoord schuldig blijven en kon alleen maar benadrukken dat Nederland goede rechters heeft.
11. A.A.G. Peters, *Het rechtskarakter van het strafrecht, oratie*, Kluwer Deventer 1972.
12. J. Glaser, *Handbuch des Strafprozesses*, deel I Prozesstheorie und Prozessrecht, Leipzig 1883. A.L. Melai, *Wethoek van Strafvordering* deel I, Inleiding, Het strafgeding: polariteit en samspraak, pag. 106 e.v.
13. Zie J.F. Nijboer, Enkele opmerkingen over de betekenis van het onmiddellijkheidsbeginsel in het strafprocesrecht, *NJB*, 1979 pag. 821-824; H.E. Löhr, *Der Grundsatz der Unmittelbarkeit im*

Anonieme getuigen

- deutschen Strafprozessrecht, Berlin, 1972; K. Geppert, *Der Grundsatz der Unmittelbarkeit im deutschen Strafverfahren*, Berlin, 1979; G.P.M.F. Mols, *Staande de zitting, een beschouwing over het onmiddelijkheidsbeginsel*, inaugurele rede 18 mei 1989, Gouda Quint Arnhem 1989.
14. Europese Commissie 4-5-1979, No. 8417/78, D.R. 16, pag. 200; 4-7-1979, No. 8414/78, D.R. 17, pag. 231; 1-6-1972, No. 4428/70, Collection 40, pag. 1.
15. S. Gross, Loss of innocence, Eyewitness identification and proof of guilt, *The Journal of Legal Studies*, Vol. XVI, June 1987; N.L. Kerr, *The psychology of the Courtroom*, New York, 1982; R.C.L. Lindsay, The Tractibility of Eyewitness Identification and its Implications for Triers of Fact, *Journal of Applied Psychology* 1981 Vol. 66 no. 6, pag. 688; E. Loftus, *Eyewitness Testimony*, Cambridge 1984; C. Nagler, Vernehmungpsychologie, Warum Personen sich bei der Vernehmung nicht an das erinnern können was sie wissen, *Strafverteidiger*, 5/1983, pag. 211; M. Stone, *Proof of fact in criminal trials*, Edinburgh, 1984; G.P.M.F. Mols, Het verhoor van getuigen in strafzaken ongehoord?, *Advocatenblad* 1989 pag. 121-126; M. McCloskey/H.E. Egeth, Eyewitness Identification, *American Psychologist*, May 1983, Vol. 35, pag. 550-563.
16. In het proces-verbaal van de verklaring van de anonieme getuige wordt alle informatie weggelaten welke enigszins zou kunnen wijzen in de richting van de getuige.